

Dare to create

kuratorzy: Maciej Cholewa, Jakub Gondorowicz (Archipolo),
Wojciech Hryszkiewicz (Archipolo), Aleksander Maciak
(Archipolo)

Dokumentacja (fragment) złożona do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 18. Międzynarodowej Wystawie Architektury
w Wenecji w 2023 r.

Koncepcja wystawy

Dare to create

1. O. Drenda, *Wyroby, Karakter*, Kraków 2018, s.13.

2. zob. O. Drenda, dz. cyt.

3. zob. red. A. Pankiewicz, M. Przybyłko, *Smart obiekt*, Wydawnictwo Czarne, Kraków 2017.

4. zob. M. Frąckowiak, *Myk*, [w:] *Niewidzialne Miasto*, red. M. Krajewski, Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa 2012, s.327.

5. sztuka domowa, zob. <http://www.domaciumeni.cz/>

6. od Жилищно-эксплуатационная контора, amatorskie ozdoby przestrzeni publicznej osiedli mieszkaniowych w Ukrainie i Rosji.

7. zob. B. Lassus, *Jardins imaginaires*, Presses de la connaissance, Paryż 1977.

8. zob. C. Jencks, N. Silver, *Adhocism: The Case for Improvisation*, Secker & Warburg, Londyn 1972.

9. zob. C. Lévi Strauss, *La Pensée sauvage*, Librairie Plon, Paryż 1962.

10. Temat polskiej oddolnej kultury budowlanej poruszają m.in.: Władysław Hasior *Notatniki fotograficzne*, Roch Sulima *Antropologia codzienności*, Andrzej Tobis *A-Z (Gabloty edukacyjne)*, Agata Pankiewicz, Marcin Przybyłko *Smart obiekt*, Olga Drenda *Wyroby*.

samoróbka – obiekt lub element architektury wykonany domowym sposobem, często pomysłowo i z humorem, z wykorzystaniem materiałów dostępnych pod ręką. Powstaje z pobudek praktycznych lub “z potrzeby realizacji własnej pomysłowości czy dla radości obserwowania, jak coś zaczyna działać i składa się w całość”¹. Synonimy i zjawiska pokrewne: wyrób², smart obiekt³, myk⁴, lifehack, DIY, rękodzieło nowego typu, dobudówka, budownictwo spontaniczne, Domáci umění⁵, жек-арм⁶, estetyka wernakularna, otoczenie wizjonerskie, habitants-paysagistes⁷, adhocism⁸, bricolage⁹.

Na uboczu głównego nurtu polskiej architektury kwitnie fascynująca oddolna kultura budowlana. Pomimo żywego zainteresowania, które od lat budzi wśród badaczy i artystów¹⁰, w środowisku architektonicznym jej wartość pozostaje do dziś w dużej mierze nieodkryta. Celem wystawy na Biennale Architektury w Wenecji w 2023 roku jest prezentacja niezwykle świata polskich samoróbek, ukazanie go, jako przestrzeni otwartej na eksperyment i poszukiwania – nasze rodzime “laboratorium przyszłości”.

Podejście “zrób to sam” towarzyszy kształtowaniu środowiska życia Polaków od dawna. W czasach peerelowskich niedoborów kreatywne wykorzystanie dostępnych pod ręką surowców pozwalało zrekompensować braki, zachować godność, a nawet stworzyć namiastkę luksusu. Transformacja ustrojowa ułatwiła dostęp do nowych materiałów i zniosła wiele budowlanych ograniczeń. Kultura brania spraw w swoje ręce

znalazła wówczas nowe pole do rozkwitu wraz z dynamicznym rozwojem drobnej przedsiębiorczości.

Na przestrzeni ostatnich dekad, wraz z popularyzacją konsumpcyjnego stylu życia i gotowych, masowo produkowanych rozwiązań samoróbkarstwo zaczęło mierzyć się z silną krytyką. Pomimo licznych podobieństw do modnej, niebudzącej kontrowersji kultury lifestylu i praktyk z nurtu DIY, rodzima pomysłowa zaradność zyskała negatywne konotacje. Mimo krytyki ze strony profesjonalistów, poszukiwanie niekonwencjonalnych rozwiązań na własną rękę jest wciąż popularnym sposobem działania w naszym kraju. Efekty tego działania w dużej mierze kształtują krajobraz polskich miast i wsi.

Polskie samoróbki to jednak nie tylko zaskakujące formy, ale także sposób bycia w świecie. Samodzielnie wykonane ozdoby czy pomysłowe, indywidualne zmiany w typowych projektach nadają miejscom tożsamość, zamieniają anonimową przestrzeń z katalogu w bezpieczną, własną, odrobinę fantastyczną krainę. Nietypowe konstrukcje w przestrzeni publicznej wznoszone przy aprobacie mieszkańców pozwalają lokalnej społeczności zawiązać poczucie wspólnoty i przynależności. Uczą odpowiedzialności za okolicę oraz dostarczają pretekstu do spotkań z sąsiadami. Są szczerze, blisko prawdziwego życia i w sposób bezpośredni wyrażają ducha swoich twórców. Nie ogranicza ich konwencja, a w masie stanowią obraz potrzeb i marzeń naszego społeczeństwa.

W kontekście wielkich wyzwań naszych czasów: katastrofy klimatycznej, kryzysu tożsamości i potrzeby alternatyw dla konsumpcyjnego stylu życia kultura samoróbek wydaje się fenomenem wartym rehabilitacji. Wystawa w polskim pawilonie poza niesamowitością form i ich znaczeniem dla lokalnej tożsamości zwraca uwagę na potencjał ponownego wykorzystania materiałów w myśl zasady re-use. Wiele z nich z punktu widzenia konsumenta nie stanowi wartości, zaś dla błyskotliwego majsterkowicza jest pełnoprawnym budulcem do ponownego wykorzystania.

W odpowiedzi na tytuł Biennale "Laboratorium przyszłości" oddolne działanie ad hoc przedstawione zostanie jako przestrzeń eksperymentu, testów, metoda szybkiego tworzenia funkcjonalnych prototypów. Samoróbki pozwalają działać prędko, sprawnie i skutecznie tam, gdzie postępowanie zgodnie ze sztuką i zasadami uniemożliwia rozwój. Wpisanie polskiej oddolnej twórczości w międzynarodowy nurt zero waste sprawia, że doświadczenia naszego lokalnego laboratorium stają się zasobem inspiracji i przykładów do naśladowania dla globalnej kultury. Świat potrzebuje samoróbek, a polska praktyka w tym zakresie wymaga ponownego odkrycia.

Streszczenie scenariusza

21. Temat samoróbek w swojej twórczości porusza m.in.: Władysław Hasior, Monika Sosnowska, Daniel Rycharski, Wiktoria Walendzik, Szymon Szewczyk, Józef Wilkoń, Maciej Cholewa, Krystian Truth Czaplicki, Traffic Design, Marek Rachwałik.

“Dare to create” to opowieść o polskiej kreatywności. Temat samoróbek, choć powszechny w polskim krajobrazie, dokumentowany i przetwarzany w pracach licznych artystów²¹, do tej pory nie doczekał się kompleksowej prezentacji. Ekspozycja w ramach Biennale Architektury w Wenecji jest znakomitą okazją do przedstawienia tego fascynującego fenomenu na forum światowym.

Przestrzeń wystawy w symboliczny sposób imituje polski ogródek – stereotypowe miejsce, w którym anonimowy majsterkowicz tworzy i eksperymentuje ze swoimi dziełami. Ściany pawilonu pokrywa kompozycja setek zdjęć samoróbek z różnych okresów. Fotografie stanowią symboliczny krajobraz i kontekst kulturowy dla trójwymiarowej ekspozycji w centralnej części. Prezentowane eksponaty i zdjęcia pokazują fenomen samoróbek w trzech skalach: obiektu, architektury i krajobrazu.

Widz wchodzi do głównej sali ekspozycyjnej przez furtkę-samoróbkę. Po przekroczeniu progu znajduje się w prywatnym królestwie konstruktora-złotej rączki. Na środku pawilonu stoi altana-warsztat twórcy. Do domku można wejść i pod nieobecność gospodarza podejrzeć powstające właśnie dzieło. W prawej, niższej części sali zgromadzone zostały niekonwencjonalne surowce: opony, zużyte tłumiki samochodowe, nikomu już niepotrzebne materiały budowlane, elementy sprzętu AGD itp. Po drugiej stronie warsztatu stoi kompozycja kilku nietypowych mebli i ozdób zaaranżowanych w kącik rekreacyjny. Do ich stworzenia najwyraźniej posłużyły surowce z przeciwnej strony sali.

Centralna część ekspozycji w obrazowy sposób pokazuje proces, w którym odpady produkcji masowej dzięki pomysłowym przekształceniom zyskują nowe życie. Niektóre z gotowych samoróbek są w rzeczywistości pracami artystów lub projektantów zainspirowanych polską oddolną twórczością. Pozostałe to autentyczne dzieła nieprofesjonalnych twórców. Projekt warsztatu na wzór działkowych altanek budowanych własnym sumptem, z dostępnych pod ręką materiałów jest wykonany przez zaproszonych architektów. Przemieszczenie wyrobów profesjonalistów i amatorów stawia ich autorów na równi i pozwala widzowi przyjrzeć się poszczególnym obiektom w sposób pozbawiony stereotypów. Zaangażowanie profesjonalnych projektantów pokazuje potencjał dalszego rozwoju estetyki i metod działania charakterystycznych dla anonimowych majsterkowiczów.

Po zapoznaniu się z centralną częścią wystawy uwaga widza kieruje się ku ścianom sali pokrytym gęstą mozaiką zdjęć. Po bliższej inspekcji fotografie okazują się przedstawiać przykłady setek samodzielnie wykonanych ozdób, usprawnień, obiektów małej architektury i interwencji przestrzennych. Nie sposób obejrzeć wszystkich, ale każda zaskakuje pomysłowością.

22. Samoróbki fotografowali m.in.:
Władysław Hasior, Jan Bulhak Andrzej
Tobis, Konrad Pustola, Maciej Rawluk,
Agata Pankiewicz, Marcin Przybylko,
Maciej Pietrukaniec, Marcin Urbanow-
icz, Szymon Rogiński, Artur Rychlicki,
Krzysztof Eberle, Adrian Svec, Jerzy
Nosek, Mona Wiśniewska.

Zdjęcia pochodzą z archiwów wybranych polskich fotografów, z różnych okresów od PRLu po czasy współczesne²². Symbolicznie ukazują polski krajobraz pełen niespodzianek i zaskakujących form. W masie dają pojęcie o bogactwie i uniwersalności polskiej kultury samoróbek.